

ORANGISTEN EN ORANGISME TE ROTTERDAM NA DE BATAAFSE OMWENTELING¹⁾

door DRS. R. A. D. RENTING

(I)

OP 21 januari 1795 trokken de Fransen Rotterdam binnen en nog dezelfde dag nam een provisionele regering het bestuur over van de stadhoudersgezinde regenten. Op de Grote Markt werd gedanst om de vrijheidsboom. Meer dan zeven jaar hadden de patriotten onder druk geleefd. Nu was hun tijd aangebroken.

De orangistische voormannen verdwenen of werden tot zwijgen gebracht. De eens zo gevierde predikant ds. Petrus Hofstede was bijna 80 jaar oud. Hij leefde nog tot 1803 maar de geestkracht om tot daadwerkelijk verzet aan te sporen was er niet meer.

Op 8 april 1795 zond het Comité van Algemeen Welzijn aan de Rotterdamse Raad een missive, waarin melding werd gemaakt van een anonieme brief, door ds. Hofstede enige dagen tevoren toegezonden aan de gearresteerde mr. G. W. Motman. Motman was gedwongen geweest om te Breda rond de vrijheidsboom te dansen en Oranje te vervloeken. Naderhand op terugreis uit het zuiden had hij te veel waarde gehecht aan een gerucht dat de Pruisen in aantocht waren. Met ds. Hofstede had hij erover gepraat maar, onvoorzichtig genoeg, had hij het ook aan anderen doorgegeven. Hofstede had, naar eigen zeggen, hierop gedomd, toen hij in de onderschepte brief gesproken had over de vermoedelijke oorzaak van Motman's arrestatie. Op verzoek van het Comité van Algemeen Welzijn werd Hofstede aan de tand gevoeld maar overigens met rust gelaten.

Een andere bekende predikant, veel jonger en vitaler, ds. Jan Scharp, werd in 1796 afgezet omdat hij geweigerd had de eed aan de nieuwe regeringsvorm af te leggen.

Mr. Jacob van der Heim, de in de tachtiger-jaren in één adem met ds. Hofstede en Kaatje Mossel bespotten burgemeester – na de gezegende omwenteling van 1787 weer in de zadel gekomen – vertoefde te Bremen in beklagenswaardige gezondheidstoestand.

De derde van het genoemde 'driemanschap', de beruchte Kaatje Mossel, die in 1784 als 'stadhouderes van 't graauw' en 'vrouw-

mensch zonder deugd en eer' in het middelpunt van het nieuws had gestaan, maar sedertdien in de vergetelheid was teruggevallen, verloor op 23 juni 1795 haar bediening – ze was keurvrouw van de mosselen – als slachtoffer van de aandrang der heftige patriotten. Zij voelden zich geroepen schoon schip te maken met hen, die sedert het rampjaar 1787 zich hadden schuldig gemaakt aan aandrangen en andere gruweldaden jegens de aanhangers van de ware vrijheid. Behoorde Kaatje Mossel daar ook toe?

De stadspensionaris Gijsbert Karel van Hogendorp had op 6 mei 1795 zijn huis op de Hoogstraat reeds verkocht en was als ambteloos burger naar Amsterdam vertrokken; van zijn rijke schoonmoeder Clifford ontving hij het deelgenootschap in een handelshuis daar ter stede.

Van de geremoveerde regenten was bepaald niet veel gevaar te duchten voor het nieuwe bewind. Desondanks bleek telkens dat men niet vrij was van angst voor orangistische manipulaties. Men ging er vanuit dat er iets broeide. De volksmassa rond het Achterklooster had een te orangistische traditie.

In de praktijk hield het orangistische volk zich wel stil, onder de indruk als het geweest moet zijn van de Franse bajonetten. Des te meer roerden zich de militante patriotten. Verenigd in de patriotische sociëteiten, beschuldigden zij de Raad van gebrek aan revolutionair élan: tegen de gehate regenten van het oude systeem was te slap opgetreden en van prinsgezinde zijde was gevaar te duchten. In juni 1795 werd de verhouding tussen de waarlijk niet prinsgezinde Raad en hen, die zich gaarne 'het weldenkend deel van de burgerij' noemden, uitermate gespannen. Over en weer werden beschuldigingen geuit en in november 1795 culmineerde dit conflict nogmaals in excessen, gevolgd door arrestaties en gewelddadige sluiting van de sociëteit der Volksvrienden.

Aan een commissie vanwege de Provisionele Representanten van het Volk van Holland was in deze tijd de ongemakkelijke en ondankbare taak opgedragen in het geschil tussen Raad en Volksvrienden te bemiddelen. Deze commissie stelde in hoofdzaak de gematigde Raad in het gelijk, ofschoon deze wel had moeten toegeven aan bepaalde eisen van de Volksvrienden. Zo was aan de oudhoofd-officier Reinier F. van Staveren, die in 1787 een rol had ge-

speeld en naar de gunst van wiens dochter Cato de jeugdige Gijsbert Karel van Hogendorp destijds tevergeefs had gedongen, tegen de zin van de Raad huisarrest opgelegd van juni 1795 tot febr. 1796.

Aanleiding tot de arrestaties van november 1795, welke het einde van de Sociëteit der Volksvrienden met zich mee brachten, waren evenwel geweest enige verboden samenkomsten van 'Oranjecabalisten' in de Herenstraat, bij de Goudseweg en elders, welke door de Volksvrienden al te graag en op te hardhandige wijze waren verstoord.

Een onderzoek brengt aan het licht dat zich in 1795 en 1796 diverse malen in het openbaar symptomen van orangistische gezindheid hebben voorgedaan. Het is verder aannemelijk dat meer dan eens gewaagde aanhankelijkheidsbetuigingen jegens de Prins in woord of daad hebben plaats gehad, ook in het openbaar, zonder dat zulks consequenties heeft gehad voor de daders. Wanneer er evenwel getuigen waren geweest, die het nieuwe régime niet onwelwillend gezind waren of die niet vrij waren van vreesachtigheid, dan werden de onvoorzichtigen als oproerkraaiers gearresteerd, voor de rechtbank geleid en gestraft met nogal aanzienlijke straffen, dit laatste steeds weer om anderen af te houden van dergelijke uitdagende en voor de handhaving van de rust en orde schadelijk geachte handelingen en uitspraken.

OUD-REGENTEN

Op 6 maart 1795 droegen Wethouders en Raden aan drie burgers op te rapporteren over de uitgeweken bestuurders van het oude bewind. De Provisionele Representanten van het Volk van Holland hadden op 4 en 12 februari reeds maatregelen genomen: de boedels van ministers, regenten en ambtenaren, die uit Holland waren uitgeweken, zouden worden gesequestreerd en vervreemding van goederen door gewezen regenten werd verboden, hoewel men er van overtuigd was dat een dergelijke bepaling in een land van koophandel moeilijk realiseerbaar was.

De benoemde commissarissen wisten niemand anders te noemen dan de burger Jacob van der Heim, die de wijk had genomen naar het buitenland. Op 6 april werden zijn goederen inderdaad onder

sequestratie gesteld, maar een der zoons van Van der Heim ver-voegde zich bij de raad François Willem de Monchy met het verzoek de Raad te verwittigen van zijn plan om persoonlijk in Den Haag de Provisionele Representanten te gaan interpellieren met betrekking tot de sequestratie. Zijn vader was immers wegens ziekte niet in staat uit het buitenland terug te keren om zelf orde op zaken te stellen. Hij vroeg om enige dagen uitstel van de tenuitvoer-legging van het fatale sequestratie-besluit. Op 13 april gaven Wethouders en Raden gevolg aan dit verzoek. De resolutie tot inventarisatie van de boedel van Jacob van der Heim werd voor acht dagen gesurcheerd.

De drie zoons van Jacob van der Heim, mr. Paulus, mr. Anthony en mr. Gerlach Jan Herbert van der Heim, requesteerden nu bij de Provisionele Representanten van het Volk van Holland met het doel de publicatie van 12 februari niet van toepassing te doen zijn op de goederen van hun vader. Het Hof van Holland kreeg dit request in handen en vroeg aan de Rotterdamse Raad om advies. Deze delegeerde de netelige kwestie op 21 april aan een commissie van twee leden: Abraham van Rijkevorsel en François Willem de Monchy. Slotsom was dat men overeenkwam rekening te kunnen houden met verzachtende omstandigheden: Jacob van der Heim was immers niet in januari 1795 maar reeds in september 1794 naar Hamburg gegaan; vandaar was hij na enige dagen naar Bremen afgereisd en in die stad door een beroerte getroffen, welke het hem onmogelijk had gemaakt huiswaarts te keren. Bovendien was de staking van de postverbinding met Bremen er oorzaak van dat hij niet tijdig op de hoogte was gekomen van de inhoud der publicaties van de Provisionele Representanten van het Volk van Holland. Weliswaar was het grootste deel van zijn inboedel ook verscheept, maar wie zou kunnen zeggen of hij niet voornemens was geweest naar het vaderland terug te keren?

Op 11 mei kreeg mr. Anthony van der Heim, de middelste zoon, permissie om zich naar het buitenland te begeven met het doel te Bremen zijn schoonmoeder en verdere familie te gaan afhalen. Ongetwijfeld heeft hij toen ruggespraak gehouden met zijn vader. Nog geen maand nadien richtten de kinderen Van der Heim zich opnieuw tot de Provisionele Representanten van het Volk van Holland ter verkrijging van surceance der sequestratie van de boedel. De Raad ging op 12 juni accoord met hun voorstel, mits

hem een nauwkeurige lijst der roerende en onroerende goederen ter hand gesteld zou worden; aan de Provisionele Representanten werd hiervan kennis gegeven, terwijl ook het Hof van Holland op de hoogte werd gesteld.

Op 17 juli stelden de Provisionele Representanten van het Volk van Holland bepalingen vast inzake de verplichting tot deelname in een nieuwe geldlening. Ook Jacob van der Heim moest fourneren maar was uitlandig, ziek en zonder gereed geld. Om aan het laatste te komen moest hij zijn huis aan de westzijde van de Leuvehaven belasten met een hypotheek. Wethouders en Raden gaven toestemming aan mr. Paulus van der Heim zijn afwezige vader in deze aangelegenheid te representeren en de noodzakelijke hypotheek te effectueren.

De inventarisatie van de boedel was inmiddels doorgegaan. De raadsleden De Monchy en Van Rijckevorsel, hiermede belast, rapporteerden op 9 november dat de zoons verzocht hadden om geheimhouding. Derhalve werd toegestaan de inventaris verzegeld te overhandigen aan de vergadering om 'in de ijzere kist in het comptoir van wethouders berustende alzoo te worden geplaatst'. Als borgen voor de non-alienatie der goederen werden op verzoek van de zoons op 9 december geaccepteerd mevrouw Cornelia van den Sandheuvel, weduwe van mr. Quirijn van Strijen, te Den Haag, en Johannes van Noorden, medicine dr. te Rotterdam. Op 20 januari 1796 werden nu inderdaad een pakket, verzegeld met drie cachetten, bevattende de boedelinventaris, en de twee acten van borgtocht overgeleverd aan de vergadering. Op het pakket stond geschreven 'niet dan in cas van nood te openen'. Na deze ceremonie werd de boedel van sequestratie ontheven.

Allengs stond men wat soepeler ten opzichte van de oud-regenten dan in het begin van 1795. Op 6 juli 1796 publiceerde het Provinciaal Comité van Holland de voorwaardelijke opheffing der vorige publicatiën betreffende de gewezen regenten, ministers en ambtenaren, terwijl op 1 oktober de publicatiën van 4 en 12 februari 1795 zelfs formeel werden ingetrokken. Het onmiddellijke gevolg hiervan was dat de raden Ellinckhuysen en Van Rijckevorsel op 6 oktober werden gemachtigd de boedelinventaris en de grossen van de twee acten van borgtocht terug te geven aan mr. Paulus van der Heim als vertegenwoordiger van zijn vader.

De woede van de Sociëteit der Volksvrienden keerde zich in hoge mate tegen mr. Reinier Frederik van Staveren. Op hun verzoek werd op 14 april 1795 het hem verleende paspoort ingetrokken maar het bleef de aanhoudende ergernis van de heftige patriotten wekken dat de prinsgezinde gewezen hoofdofficier op vrije voeten bleef rondlopen.

De afgevaardigden der Volksvrienden stelden bij de juni-révolte de eis dat de leden van de vorige regering huisarrest zou worden opgelegd en dat de 'volksonderdrukker' en 'deugniet' Van Staveren in de Doele in gijzeling zou worden gesteld. Deze eis werd overgenomen door de samengestroomde menigte en uit angst voor een bloedbad gaf de Raad toe. Er werden orders gegeven tot arrestatie van Van Staveren. In een koets werd hij naar de Doele overgebracht en het werd toegestaan zijn knecht op te dragen hem van tabak, boeken en linnen te voorzien. Aan de overige oud-vroedschappen werd huisarrest opgelegd.

Op 15 juni verschenen drie burgers met een pakket papieren, waarin enige bezwarende passages voorkwamen ten laste van de gearresteerde burger Van Staveren. De baljuw kon evenwel reeds dezelfde avond verklaren geen reden tot vervolging aanwezig te achten op grond van deze stukken.

De vergadering, welke op 16 juni in de Groote Kerk bijeenkwam, was van oordeel dat Van Staveren moest worden uitgeleverd aan de Provisionele Representanten van het Volk van Holland, evenals dat het geval was geweest met Van de Spiegel en Bentinck, of dat hij – op zijn minst – te Rotterdam om redenen van zelfbescherming in hechtenis moest worden gehouden, totdat een gerequireerd tribunal révolutionnaire uitspraak zou hebben gedaan. Die beschermende maatregel werd nodig geoordeeld omdat hij anders 'ligtelijk een sacrifice zou kunnen worden van 's Volks getergde woede'.

Op 22 juni werd een proclamatie van de Provisionele Representanten van het Volk van Holland nopens de gebeurtenissen van 14 juni uitgevaardigd. De door de Volksvrienden afgedwongen besluiten van Wethouders en Raden werden onwettig verklaard. Aangezien 'het ongenoegen tegen R. F. van Staveren ten toppunte was gestegen' werd bepaald dat een commissie deze zaak zou hebben uit te zoeken. Alle huisarresten werden opgeheven; Van Staveren kreeg de keus tussen een voortgezet verblijf in de Doele

of huisarrest in zijn woning. Daar hij aan het laatste de voorkeur gaf, werd hij wederom per koets, vergezeld door een officier en geëscorteerd door zes Franse dragonders, thuis gebracht.

Een bode werd met de bewaking van Van Staveren belast. Op 27 juli werden nadere orders vastgesteld: één onderofficier en vier schutters zouden post houden om in geval van nood de met de bewaking belaste bode de sterke hand te verlenen ter assistentie. De schutters werden de hun toegemeten taak echter spoedig moe en weigerden zelfs meer dan eens dienst, zodat ze voor de krijgsraad moesten worden gedagvaard. Wethouders en Raden namen het besluit aan de Provisionele Representanten van het Volk van Holland toestemming te vragen om Van Staveren alleen door een gerechtsbode te laten bewaken. Daar voornoemde Representanten het onnodig oordeelden de wijze van bewaking nauwkeurig te bepalen, werd op 7 augustus door Wethouders en Raden besloten een korporaal en twee man van het garnizoen de wacht te doen houden.

Aan het huisarrest van Van Staveren kwam in 1796 een einde. Bij decreet van 29 januari 1796 van de Provisionele Representanten van het Volk van Holland werd hij ontslagen mits hij een cautie stelde van f 10.000,—. Aldus geschiedde. Wel had dit arrest een kleine nasleep: de gerechtsboden waren niet tevreden met het hun voor de bewaking toegekende bedrag van 2 gulden 10 stuiver per 24 uur. Na onderzoek werd op 7 april geresolveerd het bedrag nader vast te stellen op 4 gulden per 24 uur.

Overigens lezen we niet over bijzondere maatregelen tegen andere vooraanstaande aanhangers van het oude bewind, ook al werden meer dan eens aanwijzigingen uit Den Haag ontvangen hoe gehandeld moest worden ten opzichte van hen. Men nam daar aanvankelijk een krachtig standpunt in:

Het Comité van Waakzaamheid stelde op 8 juli vast dat geen paspoorten mochten worden uitgereikt aan oude regenten en ministers. De Provisionele Representanten van het Volk van Holland publiceerden op 7 september eveneens dat geen leden of ministers van het vorige gouvernement zich buiten de plaats of stad van inwoning zouden mogen begeven zonder permissie van de Municipaliteit. Het Comité van Algemene Waakzaamheid voor het Volk van Holland concludeerde evenwel op 16 september reeds

dat het heilzaam oogmerk van deze publicatie buiten effect werd gebracht door het verlenen van langdurige permissiebiljetten, en maanden aan alleen in noodgevallen dergelijke permissiebiljetten af te geven – voor de tijd van hoogstens drie dagen voor verblijf in Den Haag en van veertien dagen voor verblijf in buitenplaatsen. De Rotterdamse Raad hield zich niet streng aan de letter van het voorschrift. Met name ontstond er een verschil met het Comité van Algemene Waakzaamheid inzake de aan de burger mr. D. L. van Cattenburg verleende permissie om zich in Den Haag op te houden.

In Den Haag dacht men nog niet aan verzachting van de maatregelen tegen de oud-regenten. De publicatie van de Provisionele Representanten van 4 februari werd zelfs op 7 oktober geëxten-deerd.

In het voorjaar van 1796 vroegen de gewezen vroedschap mr. Jean Bichon en anderen de Wethouders om permissiebiljetten om zich voor enige tijd buiten de provincie te begeven. De Commissie tot de Binnenlandsche Correspondentie van Holland adviseerde op 7 april – trouw aan het eenmaal ingenomen standpunt – ‘om in het verlenen van permissiebiljetten of passen aan leden van het vorig bewind met de meeste omzigtigheid te werk te gaan’, terwijl zij op 11 april wezen op de publicatie van 4 februari 1795, waarbij bepaald was dat de oude regenten de provincie niet verlaten mochten. ‘Wij verzoeken, desnoods gelasten u om conform die publicatie te handelen’. De Raad besloot dan ook op 12 april dat niet op het gedane verzoek ingegaan kon worden op grond van de publicatiën van 4 en 12 februari en 7 september 1795.

Tien dagen later, op 22 april 1796, kon evenwel het besluit genomen worden, na ontvangst van een nieuwe missive van de Commissie tot de Binnenlandsche Correspondentie van Holland, dat aan de regenten van het vorig bestuur permissiebiljetten naar buiten de provinciegrenzen zouden worden uitgereikt met betrachting van grote omzigtigheid.

De gewezen raad Isaäk van Schinne had verlof gevraagd zich met zijn gezin te mogen vestigen op zijn buitengoed te Vianen. De Raad adviseerde in gunstige zin.

Zoals we gezien hebben werden later in 1796 de strenge bepalingen van 1795 gemitigeerd en ingetrokken.

Op 22 juni 1795 hadden Provisionele Representanten van het Volk van Holland gedecreteerd dat er een commissie van 24 leden zou worden ingesteld om een onderzoek te doen naar de financiële en politieke gedragingen der leden en ministers van het vorige gouvernement. Op 9 oktober zond deze commissie een brief met het verzoek aan alle burgers om de voorhanden bewijzen met betrekking tot het onderzoek te willen 'suppediteeren'. Veel zal er niet van terecht gekomen zijn.

BEAMBTEN

Bij decreet van 8 april 1795 bepaalden de Provisionele Representanten van het Volk van Holland dat 'geene aanklevers van het huis van Oranje vooralsnog admissibel zijn tot eenige posten van regeering of administratie der justitie, zelfs niet provisioneel'²⁾.

Tot de eisen, welke door de Volksvrienden op 14 juni 1795 werden gesteld, behoorde ook de onmiddellijke remotie van alle orangistische beampten en stadsarbeiders.

Vervuld van ergernis over het feit dat verscheidene stadswerklieden, die zich geen 'waare vaderlanders' hadden betoond, in functie waren gebleven, terwijl de ware vaderlanders zelf werkeloos rondliepen, hadden zich op 20 mei reeds een honderdtal personen gericht tot de Raad met het verzoek om werk en om remotie der orangisten.

Op 1 juni werd in de Raad zelf naar voren gebracht dat het toch niet aanging om lieden te handhaven, die in de afgelopen jaren hoogst strafbare daden hadden gepleegd en hun medeburgers feitelijk hadden aangerand of in het openbaar beledigd. Twee dagen later, op 3 juni, werd inderdaad besloten om hen, die zich sedert 1787 aan geweld, plundering en feitelijke belediging en aanranding hadden schuldig gemaakt, te schorsen en hun bedieningen te schenken 'aan zoodanige personen, van wier Braafheyd, Eerlijkheyd, Vlijt en Vaderlandsgezindheyd men ten volle overtuygd is en welker omstandigheden dit vorderen'.

Zeven zogenaamde burgergecommitteerden eisten op zaterdagavond 6 juni in de wethouderskamer de remotie van alle oranjegezinde burgers, die in de wijkvergaderingen de verklaring der rechten van de mens en burger niet hadden afgelegd. Wethouders

en Raden gingen hier niet op in maar achtten het voldoende 'naer zoodanigen onderzoek te doen, welke bij de revolutie van den jaare 1787 aan de toenmalige Regeering request hadden ingeleverd tot remotie van Patriotten'. Zij zouden vervangen moeten worden door 'lieden bezielde met Vaderlandsliefde, Deugd, Kunde en Goede Trouw'.

Bij de juni-révolte van de Volksvrienden werd, zoals vermeld, de eis gesteld onmiddellijk alle orangisten te removeren, 'omdat wij verontwaardigd zijn over den onbeschaamden hoogmoed, waarmede de amptenaren, aanhangelingen van het gehaate Oranjenhuis, nog het hoofd opsteken en den zegenprekenden Patriot hoonen en beschimpen, terwijl zij in het volle bezit blijven van hunne lucrative ampten en bedieningen en wij oordeelen dat het eene onrechtvaardigheid zoude zijn, den vaderlander, die goed en bloed voor de goede zaak opgezet heeft, met gebrek te laten worstelen, terwijl de bewerkers der slavernij in weelde blijven voortleven' ³⁾.

Wij weten dat de interventie van de Provisionele Representanten van het Volk van Holland tot gevolg had dat er heel wat water bij de wijn moest worden gedaan en dat het gematigde standpunt de overwinning behaalde. Op de resolutie van 3 juni kon zodoende worden voortgeborduurd: op 23 juni en 13 juli werden zestien rustverstoorders en aanhitters uit de jaren 1787/1788 afgezet. De keurvrouw van de mosselen, Kaat Mossel, hoorde tot de ongelukkigen. Verder de zakkedragers Jeremias van Tongeren, nog enige andere zakkedragers en timmerlieden, een ophaler van het stadswaaggeld, een waagweger, een opperman, een hellebaardier, een appelmeter en een visvrouw.

Nadat de door de Volksvrienden afgedwongen maatregelen tegen de orangisten waren ingetrokken, werd de Raad vanzelfsprekend heftig aangevallen en beschuldigd van hatelijke dwingelandij en verregaande partijdigheid. Het uitvoerig rapport, hetwelk de commissie uit de Raad op 14 augustus uitbracht 'tot justificatie van het gedrag van de Raad in hetgeen sedert eenigen tijd in deze stad heeft plaats gehad' ⁴⁾ weerlegde alle aantijgingen: wat de geëiste arrestatiën betreft van oud-regenten, er waren wel terdege maatregelen getroffen en wel op 4 en 12 februari door het Volk van Holland, terwijl ten aanzien van de dimissie van ambtenaren, die zich aan feitelijke aanrandingen en beledigingen hadden schul-

dig gemaakt, gewezen werd op de resolutie van Wethouders en Raden van 3 juni. Aan een optreden als dat van de Volksvrienden was het te wijten geweest dat het verderfelijke Oranjehuis telkens door een groot deel van het volk te hulp geroepen was. . . .

Op 12 oktober zonden de Provisionele Representanten van het Volk van Holland aan de stedelijke regering een missive, vergezeld van een nieuwe publicatie, waarbij gelast werd een commissie te benoemen van enige raden en evenveel door de burgerij te benoemen personen, welke een lijst zou hebben te formeren van degenen, die zich schuldig gemaakt hadden aan plundering of onderdrukking van medeburgers en met daden geijverd hadden 'tot voortzetting of bevordering van het oranje-aristocratisch systema of zich als zoodanig verzet hadden tegens de inkomst der Fransche Broederen in deze Republiek, en van zoodanige amptenaren, welke requesten, memoriën of smeekschriften aan Willem den Vijfden hebben gepraesenteerd, tot verzoek van remotie of vervolging hunner medemenschen, of zulke, die over zulke remotiën, vervolgingen, mishandelingen of andere geweldenarijen van het vorig bestuur dankadressen of felicitatiën hebben overgelegd of weereldkundig gemaakt'.

In december kon deze commissie worden ingesteld en met haar verhoren beginnen, met de opzet dat de schuldig bevonden personen zouden worden ontzet en vervangen worden door 'waardige Vaderlanderen en die daartoe de vereischte bekwaamheden hebben' ⁵⁾. Op 19 februari 1796 werd verklaard dat de gecombineerde commissie haar werkzaamheden had beëindigd: vier personen waren op de lijst geplaatst nl. Adriaan Assendelft, Antwerps schipper, Coenraad Izaäks, zakkedragers, Jan de Groot, asschipper, en Andries van der Valk, kruithaler of kruier. Op 2 mei werd besloten dat twee burgerleden van de commissie voor Wethouders geciteerd zouden worden en dat de papieren, welke in hun handen waren, zouden worden opgeëist, 'naerdien de notulen der commissie niet in orde zijn gebragt, ten einde die papieren ten Raadhuize zouden kunnen worden gedeponneerd'.

Ingevolge besluit van de Provisionele Representanten van het Volk van Holland van 7 augustus 1795 moest van de militairen de eed gevorderd worden geen dienst te nemen bij andere mogendhe-

den en niet mede te werken tot herstelling van het vernietigd stadhouderlijk bewind. In het algemeen gaf dit geen moeilijkheden: op 17 augustus weigerden drie officieren, maar enige dagen later gingen ook zij overstag.

In feite had men toch wel enige angst voor het legertje, dat de prins van Oranje in Pruisen hadden bijeengebracht. Telkens doken er geruchten op dat dit legertje de Bataafse Republiek was binnengevallen – de wens was dan de vader der gedachte – en de verspreiders van dergelijke geruchten werden ook gerechtelijk vervolgd. Men ging van stadswege zelfs zover dat op 6 november ‘in overweging genomen zijnde, dat het bij de nadeelige berigten van de oostelijke grenzen, bijzonder van den kant van Breemen, niet anders dan nuttig, ja zelfs noodzaaklijk zijn kan om van den waren toedragt der zaken aen die grenzen steeds tijdig en met zekerheid onderrigt te zijn, ten einde de Burgerij dezer stad ten allen tijde bij de opkomende gerugten van gevaar, van de gegrondheid of ongegrondheid van hetzelfde te kunnen informeerden, is goedgevonden om voor stadsrekening hetzij bij personeele zending of briefwisseling eene correspondentie te openen’. De door de Raad benoemde commissie ad hoc rapporteerde op 23 december een vertrouwd reiziger met het onderzoek te hebben belast en dat deze bericht had dat de zogenaamde oranje-armee uit de omgeving van Osnabrück was opgebroken en zich in zeer deplorabele staat aan de kust bevond; de erfprins was te Berlijn, de verblijfplaats van prins Frederik was onbekend. Bij het armzalige overschot van het legertje heerste gebrek aan alles, men was zelfs handgemeen geweest. Kortom een hopeloze toestand, ‘welk berigt met genoeg is gehoord en voor notificatie aengenomen’.

De Provisionele Representanten van het Volk van Holland stelden op 16 januari 1796 zware straffen in het vooruitzicht van hen, die dienst zouden nemen onder een der prins van Oranje in het zogenaamde Orange-Rassemblement in Duitsland, terwijl voorzieningen getroffen werden tegen het terugkomen in de provincie van hen, die in dat legertje gediend hadden ⁶⁾.

Op 11 december 1795 besloten de Provisionele Representanten van het Volk van Holland dat de burgerlijke en kerkelijke ambtenaren onder ede moesten verklaren de souvereiniteit van het volk te erkennen. Op 8 januari 1796 werd door de Wethouders gerap-

porteed dat velen de vereiste eed reeds hadden afgelegd. De ontvanger van de gemenelandsmiddelen J. A. Bichon had evenwel verklaard 'dat hij zich in gemoede bezwaard vindt om dien eed te doen'; de predikanten gaven te kennen de illucidatiën te willen afwachten, welke op de bedenkingen van de municipaliteit van Amsterdam zouden worden gegeven.

Het Provinciaal Bestuur van Holland schreef op 5 april 1796 aan dat voortaan alleen zij tot ambtenaar zouden mogen worden benoemd, die in de grondvergaderingen gestemd hadden. Van degenen, die niet gestemd hadden in de grondvergaderingen, moest de volgende belofte worden gevorderd: 'Ik belove onderwerping aen zodanige Regeringsform, welke gegrond op de oppermagt des volks, thands provisioneel bestaat en in 't vervolg zal worden daargesteld en nimmer met woorden of daden te zullen medewerken ter herstellinge van het vernietigd aristocratisch en Erfstadhouderlijk bestuur'. Een commissie, bestaande uit de wethouder A. W. Beelaerts en de raden P. Ellinckhuysen, M. Plemp en W. J. Verkamer, werd op 11 april gemachtigd de belofte af te nemen.

Op 22 april gaf het Provinciaal Comité van Holland te kennen dat met het nemen van maatregelen in verband met weigering van kerkelijke leraren, ouderlingen en diakenen om de belofte te doen, gewacht diende te worden op nadere explicatie.

Op 29 april en 27 mei werd een aantal lieden, die geweigerd hadden de belofte af te leggen aan de ingestelde commissie, van de bedieningen vervallen verklaard. Het waren 26 man, allen dragers van zeer ondergeschikte ambten: 8 zakkedragers, 4 klapwakers, 3 voerlieden enz.

Op 23 juni 1796 werd het besluit van 5 april door het Provinciaal Bestuur van Holland nader geïnterpreteerd: binnen veertien dagen zouden de predikanten en schoolmeesters ook de belofte moeten afleggen.

Ds. Jan Scharp weigerde, toen hij werd opgeroepen, de belofte 'gaaf' af te leggen; hij bood aan het te doen onder restrictie. Op 18 juli antwoordde hij tot Wethouders en Raden: 'Ik verzoek te noteeren dat ik ze niet weiger, ik zal ze doen in den geest van het tegenwoordig bestuur en volgens de aanschrijving'. Hij hield vol dat hij niet kon handelen als van hem werd gevraagd. Het gevolg van deze weigerachtigheid was dan ook dat hem werd verboden zijn predikantsambt waar te nemen. Het Provinciaal Comité, op

de hoogte gebracht, oordeelde bij schrijven van 21 juli deze interdictie 'eene effective dimissie en alzoo voors. ds. J. Scharp als daadlijk van zijnen post als Leeraar gedimmitteerd'.

Ds. Scharp vond het vonnis onbillijk. Op 25 juli werd in de vergadering van Wethouders en Raden de door hem ingezonden Justificatoire Memorie voorgelezen, in welk stuk hij zei 'te verwagten van de aequiteit dezer vergadering en te vorderen, uit krachte van zijn goed regt en de gegeven ouvertures, dat deze vergadering de zaak en de intentie van hem naerder inziende, de genomen resolutie zal stellen buiten effect'.

Op 4 augustus werd een memorie voorgelezen van de gecommitteerden van de Grote Kerkeraad, gedateerd 1 augustus. Zij verzochten 'dat deze vergadering door een naerder en gunstiger rapport aan het Provinciaal Committé zal helpen effectueren dat de gedecreteerde dimissie van Ds. Scharp mag worden opgeheven en dat hij mag gerekend worden de belofte gaef en zonder weigering of eigenlijk gezegde en bedoelde restrictie gedaan te hebben, of nog, na dus zijne ware mening duidelijk verklaard te hebben, zonder verdere melding daarvan, tot het doen van dezelve te worden toegelaten, of dat deze vergadering anderzins zodanig zal disponeeren als zij zelf, naer hare wijsheid en aequiteit, tot behoud van Ds. Scharp en zijne talrijke familie best en raadzaam zal oordeelen; verklarende gecommitteerden zich ten allen tijde bereid zich aanbiedende om, indien de Raad zulks nodig en welvoeglijk keuren mogt, met gecommitteerden uit den Raad te confereren'. De Raad ging er evenwel van uit dat aan de zaak niets meer te veranderen viel. Als de Kerkeraad iets wilde bereiken, dan moest hij zich maar wenden tot het Provinciaal Comité of het Provinciaal Bestuur. Ds. Scharp zelf deed dit ook, maar op 8 december wees het Provinciaal Bestuur de desbetreffende requesten van de hand.

Door de affaire met ds. Scharp was toch wel enige verwarring ontstaan. Op voorstel van de Commissie van Correspondentie werd daarom aan alle kerkgenootschappen binnen de stad een aanschrijving gezonden met kennisgeving dat de Raad verwachtte dat zij geen predikanten zouden toelaten tot het waarnemen van een gedeelte van de dienst der predikanten dan alleen zij, die de belofte geheel gaaf zouden hebben afgelegd.

De ontvanger van de gemenelandsmiddelen J. A. Bichon volgde het voorbeeld van ds. Scharp. Op verzoek van het Provinciaal

Comité van Holland werd hem op 25 november 1796 de belofte afgenomen door de daartoe ingestelde commissie. Een paar dagen later, op 28 november, berichtte de president van die commissie, Beelaerts, dat Bichon zich 's morgens bij hem had vervoegd met het verzoek dat het ervoor gehouden mocht worden 'alsof hij den 25 dezer de belofte gaaf had geweigerd'.

De commissie bracht in de vergadering van de Raad van 5 december rapport uit van haar werkzaamheden. Het werk was niet gemakkelijk geweest. Het aantal ambtenaren was groot en het kostte moeite om alle namen te collationeren met de namen, welke in de boeken der wijkvergaderingen waren opgenomen. Vele ambtenaren had men nauwelijks kunnen bereiken omdat ze uitstendig waren of omdat hun adressen – en dat betrof de geringe ambtenaren – 'niet dan met zoeken en herzoeken' te vinden waren geweest. Zij meenden thans werkelijk niemand te hebben vergeten. Hun werk was dus gereed.

De heren werden voor de moeite en attentie, welke zij hadden aangewend, namens de Raad bedankt.

ONRUST

Het spreekt vanzelf dat na de komst der Fransen in Rotterdam, waar het gewone volk in een voorgaande periode meer dan eens blijk had gegeven van vurige oranjegezindheid, alle sporen van liefde jegens het stadhouderlijk huis niet plotsklaps waren uitgewist. Ds. Jan Scharp was een der welsprekendste vertolkers geweest van trouw aan de thans afgezette stadhouder en diens familie. Van hem kon verwacht worden dat hij de preekstoel zou misbruiken ten nadele van het nieuwe revolutionaire bewind. Het zelfde gold van de predikant Smits. Een der eerste besluiten van provisionele Wethouders en Raden was dan ook dat de raad Michiel Plemp de godsdienstoefening in de Zuiderkerk, waar ds. Scharp zou voorgaan, en de raad Samuel van Hoogstraten de godsdienstoefening in de Groote Kerk onder het gehoor van ds. Smits zou bijwonen, ten einde attent te zijn op hetgeen zou gebeuren. Het liep goed af, want beide waarnemers konden rapporteren 'dat voornoemde predicanten in hunne predicatiën en gebeden zig behoorlijk hadden gedragen' op zondag 1 februari 1795.

Zes februari was een bijzonder roerige dag. De patriottische die-hards, verenigd in de Sociëteit der Volksvrienden, wendden een krachtige poging aan om alle orangisme de kop in te drukken. Vele der bewerkers van de omwenteling van 1787 liepen nog straffeloos rond en men heeft zelfs 'reeds op onderscheidene plaatzen deezer Stad opentlijk de zoo bekende oproerkreet hooren uitgalmen', terwijl de vlucht van hen, die met de administratie der publieke gelden belast geweest waren, dreigde en enige predikanten niet ophielden 'door verregaande oproerige gesprekken de verleide meenigte tot baldadigheeden en plundering aantehitsen'. Zonder behoorlijke voorkennis van de Raad werd in de Groote Kerk een volksmenigte bijeengeroepen, welke de eis stelde dat met behulp van de schutterij de suspecte personen zouden worden gearresteerd. De Franse stadscommandant, generaal Bonnaud, van het gebeurde in kennis gesteld, gaf zijn ongenoegen te kennen over de overijlde stappen, welke men onder aandrang van de menigte stond te doen en met zijn hulp werd de uitvoering der plannen verijld.

Het was geen wonder dat in deze geladen atmosfeer op dezelfde dag nog op een andere plaats in de stad een oploop plaats had. De burgers Pompeyra en Chandon verschenen in de Raadsvergadering met het bericht dat voor de orangistische sociëteit op het Westnieuwland veel volk bijeengestroomd was. Deze sociëteit was op 23 januari reeds het doelwit geweest van een troep profiteurs. Zij waren binnengedrongen, hadden zich meester gemaakt van de aanwezige dranken en veel schade aangericht. Op dezelfde dag waren er 150 Franse soldaten ingekwartierd, die ook niet zachtzinnig omgegaan waren met de inboedel. In 1796, op 16 maart, toen de gemoederen gekalmeerd waren, werd de rekening van de schade aan de Raad gepresenteerd: 1241 gulden, 9 stuiver, 8 penningen, precies uitgerekend door de kastelein en diens knecht. Vergoed werd de schade evenwel niet.

Op 6 februari 1795 nu was er opnieuw sprake van vordering voor militaire doeleinden. De leden waren bijeengekomen om erover te delibereren of aan het voorstel kon worden voldaan. De patriotten stonden vóór het gebouw – een dreigende situatie. 'Tot conservatie van de rust' werd er een patrouille schutters heen gezonden, welke de binnen het gebouw zijnde personen beletten

moest om het te verlaten. Tot overeenstemming geraakte men niet en daarom werd op 8 februari de sociëteit, eigendom van Bartholomeus Suermondt, tegen de zin van een deel der geïnteresseerden, gerequireerd voor de commissarissen-verificateurs der assignaten. Tot in september werd het gebouw gebruikt voor velerlei doeleinden. Suermondt vroeg er op 16 maart 1796 1200 gulden achterstallige huur voor.

Op 27 februari vroegen de verdrevenen om toestemming tot oprichting van een nieuwe Sociëteit in het logement 'De Maréchal de Turenne', een verzoek dat door de Volksvrienden heftig werd becritiseerd als 'antirevolutionair' en ook inderdaad werd afgewezen. Aan de Sociëteit 'De Vriendschap', welke bijeenkwam in 'De Groote Maréchal de Turenne', werd op 3 maart verboden haar samenkomsten aldaar voort te zetten.

De onrust, welke op 6 februari aan de dag was getreden, had de scherpe 'Waarschouwing' van 7 februari tot gevolg: 'Nademaal bij de tegenswoordige heuchelijke Omwenteling van Zaaken de Regten van den Mensch zijn erkend, mitsgaders Vrijheid en Gelijkheid zijn hersteld en gebragt onder de bescherming van de Wet, en dus alles moet worden geweert 't geen daaraan eenigzints hinderlijk zoude kunnen zijn; terwijl integendeel elk Burger gehouden en verplicht is al wat in zijn vermogen is toetebrengen om de Eensgezindheid en Broederschap te bevorderen; zoo is 't dat Wethouders en Raaden der Stad Rotterdam bij deze uitdrukkelijk alle en een iegelijk waarschouwen zig zorgvuldig te wagten van het gebruik van eenige Oproerkreet van Orange boven, gelijk zij mede verbieden alle Amptenaaren, eenige penningen van openbaare cassen onder zig hebbende en verantwoording schuldig zijnde, zig buiten kennis en verlof van Wethouders en Raaden voornoemd buiten deze Stad te begeven; ook het houden van alle verdagte samenkomsten, mitsgaders de Leeraars van alle gezindheden zig op de predikstoelen met staatszaaken te bemoeien of de Burgerij tegens het tegenwoordige Bewind of onze Vrienden en oude Bondgenoten, de Franschen, optehitsen; gelijk zij mede verbieden het verspreiden van onrustende tijdingen en inzonderheid alle willekeurige aanhoudingen van Persoonen welke verdagt zijn of daarvoor gehouden worden.

Alles met waarschouwing dat de overtreders naar vereisch van

zaaken en ten strengste, zonder eenige verschooning, zullen worden gestraft'.

In februari 1795 hadden er niettemin meer onregelmatigheden plaats, vooral tegen het einde van de maand.

Op 26 februari in de morgen ontstond er een conflict tussen het werkvolk, dat bezig was aan de kazernes op de Nieuwe Markt, en enige soldaten van het regiment van Calmette. Het liep zo hoog dat er met scherp werd geschoten. In de Leeuwenstraat werden door de weduwe Van Laar op die dag negen stuks oranjelint verkocht en ook de gebroeders Cornelli leverden oranjelint aan een meid, die kennelijk haar domicilie had in een bovenhuis op de Vissersdijk. De volgende dag werd door een onbekend gebleven persoon bij Guldemont op de Hoogstraat een zeer grote oranje-cocarde besteld. Ook elders stak het orangisme dermate de kop op dat Provisionele Representanten van het Volk van Holland zich genoodzaakt achtten op 4 maart, vier dagen voor 's Prinsen verjaardag, de bekende publicatie af te kondigen, welke gericht was tegen de kwalijkgezinden en misleiden, die de omwenteling ondermijnden door oproerige gesprekken, het zingen van oranje-liedjes, het aanheffen van oranje-kreten, het dragen van oranje-tekenen, het verspreiden van valse geruchten of door het uitgeven van opruiende geschriften en het houden van ongeoorloofde bijeenkomsten. Zware straffen werden gesteld op al deze ontoelaatbare handelingen.

Veel stof deed in Rotterdam opwaaien het geval-Gildenhuis. Willem Gildenhuis, directeur van de Gebouwen, had verscheidene aanhangers van het Oranjehuis ('Oranjeschreeuwers' genoemd) aan het werk gezet, terwijl aanhangers van het nieuwe bewind ledig rond liepen of zelfs de laan waren uitgestuurd. Dit had natuurlijk kwaad bloed gezet. Op maandag 2 maart, 's avonds half negen, werd burger Gildenhuis met geweld van zijn bed gelicht en uit zijn huis weggevoerd naar de sociëteit der Volksvrienden in het logement 'De Stad Brussel' aan de Delftsevaart. Een detachement van twaalf schutters onder leiding van de sergeant Van Dinsen wist hem te ontzetten en naar de hoofdwacht over te brengen. Van Dinsen en Gildenhuis werden ontboden ter vergadering van Wet-houders en Raden. Gildenhuis verscheen er 'in deszelfs japon en

met zijn slaapmuts, zijnde zijn japon zeer gescheurt' en gaf in deze deerniswekkende toestand een relaas van de wijze waarop hij 'met geweld en tegens zijn wil en dank uit zijn huis naer de voorschreve vergadering was vervoert, mitsgaders op welke voorzigtige en manmoedige wijze dezelve door meergemelde sergeant der Burgerwagt Van Dinsen en onderhebbende detachement schutters was gered'. De brave schutters werden uit naam van de vergadering 'voor derzelver betoonde burgertrouw' bedankt. De volgende dag was de Raad nog hoogst verontwaardigd over het gebeurde en er werden in de vergadering heel wat woorden aan het incident gespendeerd: De rechten van de mens en de burger waren aan een burger dezer stad geschonden, de veiligheid van zijn huis was verkracht en hij door onbevoegde lieden zonder enige formaliteit gearresteerd, 'uyt de armen zijner vrouw en kinderen weggerukt. De gantsche Burgerij is door deeze daad beleedigd, het gezag dat aan het gantsche volk toekomt en door het zelve aan haare vertegenwoordigers ter bescherming is opgedragen, is door eenige weinige overweldigd'; hier was sprake van tyrannie, welke onduldbaar was en daarom werd besloten een 'nadrukkelijke waarschuwing' te arresteren, publiceren en afficheren tegen de rustverstoring door 'moedwilligen, die den naam van Burgers onwaardig zijn'. Volksvrienden hebben zich gedragen als volksvijanden. Ontwaakt daarom. 'Werpt uit uwen schoot die onwaardigen, welke uwe Sociëteit met schande overlaaden!'

In de Rotterdamsche Courant van 13 maart werd opgenomen een declaratoir van de leden der Sociëteit van de Volksvrienden: 'Ter onzer décharge. – Wij zijn geen kruipende slaven, die sidderen maar Mannen, die een revolutionair hart omdragen, wij zijn Revolutionaire Burgers, en die eernaam is genoeg om ons in deze befaamde Stad haatlijk te maken'.

Het was dus al zover gekomen dat de Raad zich uiterst scherp keerde tegen de Volksvrienden. Men was niet gediend van hun radicale patriottisme en vast van plan de schuldigen uit hun midden te straffen ten voorbeeld en ter afschrikking van anderen. De baljuw moest evenwel verklaren geen bepaalde schuldigen te kunnen aanwijzen.

Op 22 maart liep het volk op de Nieuwe Markt weer eens te hoop, getergd door het optreden der soldaten aldaar, maar alles

liep met een sisser af nadat een burgerpatrouille was gearriveerd.

Blijkens mededeling van Baljuw en Schepenen op 20 mei hadden zes burgers getuigd in de nacht van 19 op 20 april van de stadhuis-toren het airtje 'Wilhelmus van Nassouwen' te hebben horen blazen. Jeremias van Tongeren, zoon van de torenwachter, had die nacht de wacht voor zijn vader waargenomen en was in jeugdige overmoed kennelijk zijn boekje te buiten gegaan, ook al ontkende hij alle schuld. Omdat nu eenmaal 'de oude oproerige deuntjes' niet meer van het stadhuis behoorden te worden gehoord, kreeg de torenwachter een reprimande wegens het wangedrag van zijn zoon. Jeremias van Tongeren, zakkedragers van beroep, behoorde tot degenen, die op 23 juni 1795 werden afgezet.

De Volksvrienden moeten dergelijke uitingen van ontevredenheid en sluimerend orangisme, gericht tegen de nieuwe staat van zaken, weliswaar zorgen hebben gegeven, maar tevens ook niet geheel onwelkom zijn geweest. Met des te meer reden konden zij nu aandringen op het nemen van afdoende tegenmaatregelen.

Op 17 en 18 mei, nadat het bericht was binnengekomen dat de Franse Republiek en de Bataafse Republiek tot een alliantie waren gekomen, hadden er excessen plaats ten koste van de oranjegezinden. Wethouders en Raden vonden het op 19 mei nodig ernstig te vermanen en waarschuwen om zich niet te veroorloven 'aan de Huizen der Ingezeten te vragen naar vlaggen, chasinetten, portretten of andre Goederen, veelmin dezelve met geweld uit de Huizen te halen, noch eenige personen te molesteren' 7).

Op 20 mei was het ogenblik er tevens rijp voor om de meer dan eens van ophitserij beschuldigde predikanten een toontje lager te laten zingen. De uit de ballingschap teruggekeerde patriottische predikant prof. J. J. le Sage ten Broek werd in zijn ambt hersteld en tegelijkertijd gingen Wethouders en Raden in op een voorstel tot vermaning van alle predikanten van de Nederduits Gereformeerde Gemeente: 'In aanmerking genomen zijnde dat eenige van de Predikanten binnen deze stad, niettegenstaande de zachtmoedigheid waer mede men dezelve ondanks hunne nu en dan ingewikkelde en hatelijke uytdrukkingen betrekkelijk de nieuw gevestigde orde van zaaken in dit gemeenebest, door hun op den predikstoel gebruykt, behandeld heeft; en dat deze misbruyking van hunnen invloed des te snooder is, daer men nimmer van hun heeft gevergd

om deze orde van zaeken in hunne Leerredenen voor te staen, neen maer om zig van al het politicque op den Predikstoel te onthouden en zig in hunne Predikatiën eenvoudig tot het oogmerk hunner zending te bepalen; zoo is het dat deze vergadering, begrijpende dat uyt zulk een gedrag niet anders dan de grootste wanorde, de stooring namenlijk der rust binnen deze stad zoude kunnen gebooren worden, besloten heeft eene vergadering van dezen Raed te beleggen tegens morgen den 21 dezer des middags ten 12 uuren en alle de Predikanten der voorsz. gemeente, ten eynde niemand hunner in 't bijzonder te exponeeren, voor deze vergadering te citeeren tegen denzelfden 21 dezer des middags ten half een uuren om hen te waarschouwen en te vermaenen van zig in het vervolg voorzigtig te gedragen; waer op ter tafel gebragt zijnde een stuk alleszins geschikt om aen het heilzaam oogmerk dezer vergadering in gemelde opzichte te beantwoorden, werd het zelve bij toejuiching geapprobeerd en is eenparig goedgevonden om het zelve aan de Predikanten voornoemd door den Secretaris te laten voorlezen'.

Op straffe van 'efficacieuse middelen' werd de predikanten daarin bevolen zich voortaan te onthouden van rustverstorende gedragingen en de dubbelzinnigheden achterwege te laten, waardoor 'de gemeente word afgetrokken van de waere beoeffening van den godsdienst en de bevoorderinge haerer eeuwige belangen en daar en tegen bepaald tot waereldsche zaeken, tot Burgerlijke geschillen, ja aangemoedigd tot verachting van en wantrouwen jegens de overheyd in den weg der godlijke voorzienigheyd over haer gesteld, en, wat nog snooder is, gekoesterd met de hoop van wraek over valschelijk vooronderstelde verongelijking'.

Op 12 mei verschenen alle opgeroepen behalve ds. P. Bonnet, die uitstedig was, om deze aanmaning aan te horen en zich er in het vervolg naar te gedragen.

In de nacht van 29 juni werd de grenadier van de Compagnie No. 6, M. le Fèvre door drie onbekende personen aangevallen; zij snoerden hem een oranjelint om de hals en verwondden hem daarbij. De Raad loofde 100 ducaten uit voor de aanbrengrer der daders.

Orangistische demonstraties van min of meer onschuldige aard moeten in deze zomer aan de orde van de dag zijn geweest. Dat

blijkt wel uit de Waarschouwing van Baljuw, Schepenen en Mannen van Schieland van 28 juli 1795⁸⁾: Aangezien, niettegenstaande de publicatie van de Representanten van het Volk van Holland van 4 maart het dragen van oranjetekenen heeft verboden, 'er nogtans eenige kwalijkgezinden of door kwaadwilligen misleide Ingezeten gevonden worden, die met verachting van het verbod zich niet ontzien hebben op hunne erven en in hunne tuinen, gelegen in den Lande van Schieland, by of langs de publyke wegen de zoo zeer in het oog loopende Bloemen van Oranjecouleur te zaayen en planten, mitsgaders zich te vercier en openlyk te vertoonen met Oranje Dassen, of met Oranje Linten aan de Broeksbanden of ander gedeelte hunner Kleeding, alsmede met Oranje- of zoogenaamde Goudsbloemen, of ook wel Oranje Linten in hunne Kerkboekjes te leggen en daarmede by de openbare Godsdienstige byeenkomsten te pronken, al hetwelk zeer ligtelyk gelegenheid zou kunnen geven tot storing van de openbare rust en het doen geboren worden van wanorde, hebben Bailliuw, Schepenen en Mannen van den Hove en Hooge Vierschaar van Schieland goedgevonden ten einde zoo veel hun mooglyk is te zorgen dat niemand door voorgewende onwetenschap of misleiding het slagtoffer worde van daden, waarvan hy somtyds den aart of het misdadige niet genoegzaam inziet, alle In- en Opgezetenen van den Lande van Schieland, op welkers erven of in welkers tuinen, gelegen by of langs de publyke wegen, eenige stoelen Oranje- of zoogenaamde Goudsbloemen zyn geplant, ten allersterkste te vermanen om dezelve stoelen en bloemen ten allerspoedigsten uitteroeyen en wegt nemen, en voorts te waarschouwen' zich van dergelyke oranje-demonstraties te onthouden, 'als zullende diegenen, welken zich daaraan schuldig maken of deze Waarschouwing in eenig deel overtreden, ingevolge de opgemelde Publicatie, als zich schuldig gemaakt hebbende aan de beginselen, die den weg tot Oproer banen, aan den lyve met eene strenge Geesseling en daarop volgende Gevangenis van vyf jaren, en daarna Bannissement uit deze Provincie, of wel anderzins zoodanig arbitrair gestraft worden, als naar omstandigheid van zaken bevonden en geoordeeld zal worden te behooren'.

NOTEN

- 1) Zie voor nadere bijzonderheden de artikelen van mr. F. C. Koch, 'Rotterdam onder de Bataafsche Republiek', Rotterd. Jaarb. 1927 e.v.
- 2) Resol. Wethouderen en Raden, 13 april 1795.
- 3) Rotterd. Courant, 18 juli 1795.
- 4) Extraord. Rotterd. Courant, 19 aug. 1795.
- 5) Rotterd. Courant, 24 dec. 1795.
- 6) Rotterd. Courant, 19 jan. 1796; Resol. Wethouderen en Raden, 18 jan. 1796.
- 7) Rotterd. Courant, 21 mei 1795.
- 8) Rotterd. Courant, 30 juli 1795.

BLADVULLING

KAAT MOSSEL IN EEN KOEKKRAAM

AN het Publyk word bekend gemaakt, dat CATHARINA MULDER, bygenaamt KAAT MOSSEL, gearriveert is met haar KOEKKRAAM en thans zit aan de *Hoenderbrug* te ROTTERDAM, verzoekt een yders GUNST en RECOMMANDATIE.

[*Rotterd. Courant, 19 aug. 1788*]